

e-mentor

DWUMIESIĘCZNIK SZKOŁY GŁÓWNEJ HANDLOWEJ W WARSZAWIE
WSPÓŁWYDAWCA: FUNDACJA PROMOCJI I AKREDYTACJI KIERUNKÓW EKONOMICZNYCH

2019, nr 4 (81)

Pamuła-Cieślak, N. (2019). Otwarty model publikowania naukowego – przegląd dobrych praktyk. *e-mentor*, 4(81), 6–13. DOI: 10.15219/em81.1429

Otwarty model publikowania naukowego – przegląd dobrych praktyk

Natalia Pamuła-Cieślak*

W artykule skupiono się na analizie witryn internetowych czasopism naukowych zamieszczonych w trzech największych polskich uniwersyteckich platformach wydawniczych. Analiza miała na celu sprawdzenie, czy czasopisma umieszczone na tych platformach spełniają wybrane kryteria z listy dobrych praktyk publikowania naukowego, szczególnie w modelu otwartym, który jest obecnie promowany jako właściwy do upowszechniania wyników badań naukowych. W tej części artykułu zamieszczono podsumowanie badań własnych oraz wskazówki dotyczące stosowania dobrych praktyk i konsekwencji ich niestosowania. W drugiej części tekstu skupiono się na wskazaniu powodów usunięcia czasopism z bazy Directory of Open Access Journals w latach 2014–2019. Zauważono podobieństwa pomiędzy wynikami badań własnych a przyczynami usuwania czasopism z jednej z międzynarodowych baz. Zamieszczono rekomendacje służące rewizji zawartości witryn internetowych polskich czasopism naukowych, co ma szczególne znaczenie w obliczu nowej polityki projekcyjnej i umiędzynarodowienia stosowanej przez MNiSW.

Na mocy wprowadzonej w 2018 r. ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Ustawa, 2018) zaszły znaczące zmiany w polskim modelu komunikacji naukowej. Celem Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (dalej: MNiSW) było wpłynięcie na podniesienie jakości prowadzonych badań, zmniejszenie zjawiska tzw. punktozy oraz umiędzynarodowienie polskiej nauki (MNiSW, 2019). Jednym z narzędzi służących realizacji tego zadania jest nowa polityka dotycząca punktacji przyznawanej publikacjom naukowym, w tym także czasopismom. 31 lipca 2019 r. w Biuletynie Informacji Publicznej MNiSW opublikowano nowy Wykaz czasopism i recenzowanych materiałów z konferencji (Komunikat..., 2019). Ujęto w nim 30 676 pozycji, w tym 29 037 czasopism naukowych. Deklarowaną cechą nowej listy czasopism ma być umieszczenie na niej periodyków o wysokich standardach publikacyjnych. Dodatkową wartością nowo wprowadzonych regulacji jest wsparcie finansowe na poprawę jakości i umiędzynarodowienie czasopism – zapowiada to ustawa oraz komunikat na witrynie internetowej

MNiSW. Rodzi się pytanie – czy nowo powstały model komunikacji naukowej przekłada się na otwarty dostęp do treści publikowanych w czasopismach? Nie ma na nie wpływu bezpośredniego – czasopismo ujęte w wykazie oraz w rekomendowanych przez MNiSW bazach (Scopus, Web of Science, ERIH Plus) nie musi być publikowane w modelu otwartym. Jednakże wydawca periodyku objętego programem „Wsparcie dla czasopism naukowych” zobowiązany jest: „upowszechniać w internecie publikacje naukowe opublikowane w czasopiśmie naukowym w okresie realizacji projektu, w trybie otwartego dostępu, w sposób bezpłatny i bez technicznych ograniczeń” (Ustawa, 2018, s. 104).

Wcześniejszy niż ustawa dokument MNiSW, w którym znalazły się zapisy dotyczące wsparcia otwartego dostępu do publikacji naukowych, zatytułowany *Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce* opublikowano już w 2015 r. (Kierunki..., 2015). Definiuje on kluczowe pojęcia związane z otwartością, prezentuje cele działania, zawiera zapisy na temat szeregu wskazań dla podmiotów finansujących badania naukowe.

Wymieniając dokumenty dotyczące otwartości, warto też wspomnieć Plan S zawierający 10 wytycznych prootwartościowych przygotowanych przez międzynarodowe gremium cOAlition S, powołane 4 września 2018 r. (Science Europe, b.d.). Należą do niego organizacje finansujące badania i rozwój nauki – z ramienia Polski sygnatariuszem dokumentu zostało Narodowe Centrum Nauki. Plan S ma za zadanie wdrożenie standardów – polityk otwartości i strategii publikacyjnych w celu zachowania spójności i transparentności. Otwarty dostęp do publikacji może wkrótce stać się standardem wydawniczym wymaganym nie tylko od beneficjentów grantów europejskich, ale także tych przyznawanych przez NCN.

Międzynarodowe i krajowe działania promujące otwartość są faktem. Wymagania otwartości publikacyjnej w programie Horyzont 2020, Plan S, regulacje ustawowe, dokumenty rozwojowe oraz programy wsparcia mają stymulować rozwój otwartego pub-

* Uniwersytet Mikołaja Kopernika

likowania, co naturalnie wpływa także na przyjmowanie strategii publikacyjnych przez wydawców czasopism. Można przy tym stwierdzić, że w Polsce nie brakuje czasopism wydawanych w modelu *open access* – w międzynarodowej i największej bazie otwartych czasopism naukowych Directory of Open Access Journals (dalej: DOAJ) we wrześniu 2019 r. odnotowano 604 tytuły, w których jako kraj wydania zadeklarowano Polskę¹ (w tym kilka z nich ma status niekontynuowanych). Warto dodać, że do bazy napływają zgłoszenia nowych tytułów z Polski. Wiele czasopism o charakterze otwartym jeszcze do niej nie zgłoszono, ankiety aplikacyjne odrzucono lub też zaindeksowane uprzednio tytuły usunięto – powody takiego stanu rzeczy zostaną szerzej omówione w dalszej części tekstu.

Cel i metodologia badań

Autorka za cel badawczy postawiła sobie sprawdzenie gotowości czasopism polskich do spełnienia wysokiej jakości standardów publikowania naukowego, zwłaszcza w obszarze otwartości. Należy tu dodać, że badania miały charakter pilotażu i uzyskany obraz z pewnością nie jest pełny – jego stworzenie wymagałoby dalszych pogłębionych badań. Przedstawione poniżej rezultaty są jedynie przyczynkiem do szerzej zakrojonej analizy, lecz w opinii autorki mogą wstępnie pokazać sytuację i stanowić czynnik stymulujący rozwój dobrych praktyk w tym względzie.

W pierwszej części swojej analizy autorka do prześledzenia z autopsji elementów stron internetowych czasopism naukowych z wybranych uniwersyteckich platform publikacyjnych wykorzystała jeden z międzynarodowych zestawów dobrych praktyk publikowania naukowego. Celem takiej analizy było stwierdzenie czy i w jakim stopniu polskie czasopisma naukowe, ze szczególnym uwzględnieniem czasopism otwartych, spełniają te wysokie wymagania i czy wytyczne te mają odbicie w konstruowaniu stron internetowych polskich periodyków naukowych. Badano to, dokonując sprawdzenia obecności i kompletności opisanych w wytycznych informacji na witrynach internetowych czasopism.

Listą wytycznych użytą do badań są zasady przejrzystości i najlepsze praktyki publikowania naukowego (*Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing*, 2018) przygotowane przez The Committee on Publication Ethics (COPE), DOAJ, the Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) i the World Association of Medical Editors (WAME). Organizacje te przyjęły, że wypracowane w dokumencie zasady stanowią podstawowe kryteria członkostwa w trzech z nich (DOAJ, COPE i OASPA) oraz część podstawowych kryteriów członkostwa w WAME. Ponadto deklarują, że każdy z sygnatariuszy ma własne dodatkowe kryteria, których używa do oceny zgłoszeń (*Principles...*, 2018). Na liście znalazły się wskazówki dotyczące do-

brych praktyk w zakresie elementów witryny internetowej, omówiono kwestie prawidłowego nadawania i stosowania tytułów periodyków, praw autorskich i sposobów licencjonowania treści publikacji, zasady etyczne i postępowanie wobec nieuczciwych praktyk publikacyjnych, sposoby dostępu do pełnych tekstów oraz ich prawidłową archiwizację. Z szesnastu wytycznych opublikowanych na liście wybrano osiem – te, które dotyczyły elementów znajdujących się na witrynach internetowych. Są nimi następujące zasady:

- czasopismo posiada wyraźnie uwidocznione cele i zakres publikowania (Aims & Scopes) – K1;
- zasady recenzowania naukowego zostały jasno opisane na witrynie czasopisma – K2;
- informacje o organie zarządzającym (rada redakcyjna lub podobne gremium) czasopismem, w tym dane osobowe, zostały podane na witrynie czasopisma – K3;
- informacje na temat właściciela czasopisma zostały umieszczona na witrynie – K4;
- pełne nazwiska i afiliacje członków redakcji, informacja o siedzibie redakcji wraz z pełnymi danymi adresowymi zostały podane na stronie czasopisma – K5;
- zasady przekazywania/zachowywania praw autorskich i licencjonowania treści artykułów zostały sprecyzowane jasno we wskazówkach dla autorów – K6;
- w miejscu łatwym do odnalezienia na witrynie została umieszczona informacja o pobieranych od autorów opłatach za publikację i proces redakcyjny (jeśli czasopismo nie pobiera opłat, także powinno umieścić informację o tym) – K7;
- zasady etyki wydawniczej zostały opublikowane na witrynie czasopisma – K8.

Pozostałe wytyczne, nieuwzględnione przez autorkę, dotyczyły sposobu formułowania tytułu czasopisma, harmonogramu publikowania poszczególnych numerów, trybu dostępu do treści czasopisma, polityki archiwizowania cyfrowego, źródeł finansowania periodyku, w tym reklam i marketingu bezpośredniego.

Autorka zdecydowała się prześledzić czasopisma umieszczone na platformach publikacyjnych prowadzonych w ramach wydawnictw uniwersyteckich, choć nie są to jedyne platformy, na których takie czasopisma funkcjonują (można tu przywołać choćby platformy prywatnych wydawców czasopism naukowych). Nie jest to także jedyny sposób na otwarty dostęp do czasopism – czasopisma otwarte funkcjonują często w domenach własnych, pod egidą gremiów naukowych (towarzystwa, instytucje), czy jako pliki w bibliotekach cyfrowych i repozytoriach instytucjonalnych.

Badania z autopsji prowadzone były w okresie od czerwca 2018 r. do marca 2019 r. W tym czasie swoje

¹ Stan na dzień 1 września 2019 r.

platformy wydawnicze posiadało 8 uniwersytetów nadzorowanych przez MNiSW. Były to:

- Akademska Platforma Czasopism (dalej: APCZ) – Wydawnictwo Naukowe UMK: 80 czasopism w badanym okresie;
- Portal Czasopism Naukowych (dalej PCN) – Wydawnictwo UJ: 69 czasopism;
- PRESSto. Platforma Otwartych Czasopism Naukowych wydawanych na UAM w Poznaniu – Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu – 62 czasopisma;
- Platforma Czasopism UŁ – wspólny projekt UŁ, Wydawnictwa UŁ, Biblioteki UŁ i Centrum Informatyki UŁ: 59 czasopism;
- Platforma czasopism Uniwersytetu Szczecińskiego – Wydawnictwo Naukowe USz: 36 czasopism;
- Platforma e-czasopism naukowych na UMCS: 34 czasopisma;
- Czasopisma Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie – Wydawnictwo Naukowe UKSW: 21 czasopism;
- Uniwersytecka Platforma Czasopism – Wydawnictwo UJK: 18 czasopism.

Ze względu na dużą ilość materiału autorka zdecydowała się na wybór trzech platform posiadających największą liczbę udostępnianych tytułów. Przeanalizowano zatem Akademska Platformę Czasopism (<https://apcz.umk.pl>), Portal Czasopism Naukowych (www.ejournals.eu) i PRESSto (<https://pressto.amu.edu.pl/>) – łącznie 211 tytułów czasopism pochodzących od różnych wydawców. Na platformie APCZ

znajdują się w przeważającej liczbie czasopisma wydawane przez Wydawnictwo Naukowe UMK, ale także przez Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Instytut Historii PAN, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze i inne. Wśród czasopism umieszczonych na platformie PCN dominują te wydawane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, a ponadto czasopisma Wydawnictwa Uniwersytetu Gdańskiego, Wydawnictwa Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy i inne. PRESSto to platforma w całości przeznaczona dla otwartych czasopism naukowych Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Wyniki badań własnych

Autorka za cel badawczy postawiła sobie sprawdzenie gotowości do spełnienia wysokiej jakości standardów publikacyjnych przez czasopisma naukowe z wybranych, największych platform uniwersyteckich w Polsce. Łącznie przejrzano 211 stron czasopism zamieszczonych na platformach. Z badania wykluczono strony nieaktywne i puste. Dotyczyło to trzech czasopism na platformie PRESSto, dlatego ostatecznie badaniem objęto 208 tytułów. Wyniki liczbowe z podziałem na platformy i poszczególne kryteria zaprezentowano w tabeli 1, tabeli 2 i tabeli 3.

Cechami wspólnymi czasopism na wszystkich trzech przebadanych platformach są: uporządkowanie informacji o członkach redakcji i danych kontaktowych tego gremium, o wydawcy oraz celach i zakresie publikowanych tekstów. Dodatkowo należy zauważyć, że

Tabela 1. Wyniki uzyskane dla czasopism z platformy APCZ

Oznaczenie symbolu badanego kryterium	Liczba czasopism spełniających kryterium	Uwagi	Liczba czasopism niespełniających kryterium – brak informacji na witrynie
K1	72	Trudne do znalezienia na witrynie – 1	8
K2	65	Trudne do znalezienia na witrynie – 2	15
K3	66	W przypadku 17 czasopism nieujednolicone nazewnictwo lub kilka różnych nazw stosowanych w obrębie jednego tytułu.	14
K4	80	–	–
K5	80	Informacja rozproszona na witrynie – 7	–
K6	56	W przypadku 43 czasopism informacja jest kompletna, ale rozproszona po witrynie, nieintuicyjnie zamieszczona, trudna do odnalezienia; w przypadku 13 czasopism zamieszczono wyłącznie informacje o prawie autorskim, bez informacji o licencji na treść.	24
K7	22	Zauważalny brak standardu, informacje umieszczone w różnych miejscach na stronie, bardzo różnie opisane, w niektórych przypadkach użyte zapisy są nieoczywiste.	58
K8	44	W przypadku 24 czasopism zapisy są rozproszone, nieintuicyjne do odnalezienia na stronie. 21 czasopism nie ma żadnych zapisów o etyce publikacyjnej, jedynie link do serwisu antyplagiatowego ze strony głównej czasopisma.	36

Źródło: opracowanie własne.

Otwarty model publikowania naukowego...

Tabela 2. Wyniki uzyskane dla czasopism z platformy PCN

Oznaczenie symbolu kryterium	Liczba czasopism spełniających kryterium	Uwagi	Liczba czasopism niespełniających kryterium – brak informacji na witrynie
K1	68	–	1
K2	67	–	2
K3	67	W przypadku 3 czasopism nieujednolicone nazewnictwo lub stosowanie kilku różnych nazw w obrębie jednego tytułu.	2
K4	67	–	2
K5 – Informacje o redakcji	67	–	2
K5 – Dane kontaktowe redakcji	68	–	1
K6	57	W przypadku 46 czasopism zamieszczono tylko dokumenty będące wzorami umów pomiędzy wydawcą i autorami utworu; w przypadku 7 czasopism opisano kwestie praw autorskich i licencjonowania treści utworów w różnych formach i miejscach na witrynie; w przypadku 3 czasopism zamieszczono wzory umów i opisano dodatkowo warunki licencjonowania treści, zaś w przypadku jednego tytułu do zamieszczonych wzorów dodano opis regulacji prawnoautorskich obowiązujących w czasopismach.	12
K7	6	Zauważalny brak standardu, informacje umieszczone w różnych miejscach na stronie, bardzo różnie opisane, w niektórych przypadkach użyte zapisy są nieoczywiste.	63
K8	63	W przypadku 3 czasopism zapisy są rozproszone, nieintuicyjne do odnalezienia na stronie.	6

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3. Wyniki uzyskane dla czasopism z platformy PRESSto

Oznaczenie symbolu kryterium	Liczba czasopism spełniających kryterium	Uwagi	Liczba czasopism niespełniających kryterium – brak informacji na witrynie
K1	59	Trudne do znalezienia na witrynie – 5	–
K2	59	–	–
K3	47	W przypadku 15 czasopism nieujednolicone nazewnictwo lub kilka różnych nazw stosowanych w obrębie jednego tytułu.	12
K4	59	–	–
K5	59	–	–
K6	26	W przypadku 2 czasopism informacja jest kompletna, ale rozproszona po witrynie, nieintuicyjnie zamieszczona, trudna do odnalezienia.	33
K7	16	Zauważalny brak standardu, informacje umieszczone w różnych miejscach na stronie, bardzo różnie opisane, w niektórych przypadkach użyte zapisy są nieoczywiste.	43
K8	54	W 4 przypadkach zapisy są rozproszone, nieintuicyjne do odnalezienia na stronie.	5

Źródło: opracowanie własne.

czasopisma na platformie PRESSto mają jednolicie sformułowane i kompletne zapisy dotyczące etyki publikacyjnej, zaś część czasopism na platformie APCZ w ogóle nie zamieszcza takich adnotacji, ograniczając kwestie etyczne do zastosowania odsyłacza prowadzącego do serwisu antyplagiatowego. Autorka zdecydowała, że nie jest to przykład dobrej praktyki i podsumowując, uznała to za brak stosownych zapisów. Podobnym przypadkiem, potraktowanym jednak w zestawieniu w odmienny sposób, są zapisy dotyczące praw autorskich i licencji na treści stosowane przez czasopisma zamieszczone na platformie PCN. Zastosowano tu w wielu przypadkach pewien schemat, polegający na zamieszczeniu wzoru umów wydawniczych zawierających stosowne zapisy. W podsumowaniu zaliczono je do tytułów spełniających wymagane kryteria. Warto jednak zauważyć, że jest to raczej opcja minimum, a za dobrą praktykę należałoby uznać zamieszczenie pełnej informacji bezpośrednio na witrynie czasopisma – z uwzględnieniem języka formalnego, ale niekoniecznie prawniczego, w którym wyraża się zapisy umów wydawniczych. W przypadku czasopism ukazujących się w otwartym dostępie ma to szczególne znaczenie, gdyż informacje o licencjach treści stosowanych przez periodyk są istotne przede wszystkim z punktu widzenia odbiorców, a nie tylko twórców artykułów.

W przypadku kryterium siódmego, które dotyczy informacji o opłatach pobieranych od autora za przygotowanie i/lub opublikowanie tekstu, tylko nieliczne czasopisma zdecydowały się na umieszczenie takiego zapisu. Dotyczy to szczególnie tych, których model biznesowy zakłada ich pobieranie. Nie jest jednak powszechną praktyką podawanie, że opłaty nie są stosowane. Jeśli taka informacja pojawia się na stronie, to jest sformułowana indywidualnie przez daną redakcję lub wydawcę – brak tu ujednoczonych, standaryzowanych zapisów. Także miejsce takiego komunikatu na witrynie nie jest ustandaryzowane i często wygląda na przypadkowe. Należy dodać, że wszystkie czasopisma, które taką informację zdecydowały się zamieścić, są indeksowane w DOAJ. Może

to być przesłanką, że zapis pojawił się ze względu na aplikowanie czasopisma o indeksację w tej bazie. Kierując się bowiem wytycznymi z zasad przejrzystości i najlepszych praktyk publikowania naukowego (*Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing*), DOAJ wymaga takiej wzmianki zamieszczonej na witrynie aplikującego periodyku.

Ostatnim krokiem autorki było zestawienie wartości liczbowych i procentowych wszystkich czasopism spełniających i niespełniających poszczególne kryteria niezależnie od platformy wydawniczej, na której periodyk funkcjonuje. Zestawienie to umieszczono w tabeli 4.

Z danych zamieszczonych w tabeli 4 wynika, że ponad 90% badanych czasopism spełnia kryteria K1, K2, K4 i K5. Wysoki procent badanych tytułów (%) spełnia także kryterium 3. Dotyczy ono informacji o organie zarządzającym czasopismem – takich gremiach jak rady naukowe czy redakcyjne. Zaskakuje, że niektóre periodyki nie zdecydowały się na zamieszczenie takich danych. Warto także dodać, że wyraźnie brakuje standardów nazewnictwa gremiów odpowiedzialnych za jakość czasopisma naukowego w języku polskim, a redakcje mają bardzo zróżnicowane poglądy na to, gdzie w strukturze witryny taka informacja powinna się znaleźć. Stosowane nazewnictwo dla takiego organu to: rada naukowa, rada programowa, rada redakcyjna, komitet naukowy, komitet redakcyjny, czy w przypadku czasopism, które zdecydowały się na witrynę w całości anglojęzyczną: *advisory board*, *editorial board*.

Kryterium, którego spełnienie przez badane czasopisma było niewysokie, jest zapis dotyczący etyki wydawniczej. Jak już wspomniano, szczególnie niski wskaźnik osiągnęły czasopisma na platformie APCZ, zaś niemal wzorcowy – czasopisma na platformie PRESSto. Pogłębiona analiza wyników wskazuje jednak, że i tu do pełni dobrych praktyk jeszcze daleko. Zamieszczona informacja na temat stosowanych przez redakcje zasad postępowania w przypadkach wątpliwości bądź wykrycia nieuczciwych praktyk często jest zdawkowa. Niewiele czasopism deklaruje stosowanie

Tabela 4. Wyniki uzyskane dla wszystkich badanych czasopism

Oznaczenie symbolu kryterium	Liczba czasopism spełniających kryterium	Procent czasopism spełniających kryterium	Liczba czasopism niespełniających kryterium	Procent czasopism niespełniających kryterium
K1	199	95,7%	9	4,3%
K2	191	91,8%	17	8,2%
K3	180	86,5%	28	13,5%
K4	206	99%	2	1%
K5 – Informacje o redakcji	206	99%	2	1%
K5 – Informacje kontaktowe	207	99,5%	1	0,5%
K6	139	66,8%	69	33,2%
K7	44	21,1%	164	78,9%
K8	161	77,4%	47	22,6%

Źródło: opracowanie własne.

standardów COPE w tej materii, znaczna część milczy o szczegółach procedury.

Nieco ponad 60% czasopism poddanych analizie wypełniło kryterium szóste, dotyczące informacji o prawach autorskich oraz zasadach licencjonowania treści. Tu także można stwierdzić brak ujednolicenia miejsca zamieszczenia takiej informacji na witrynie oraz jej pełnego i zrozumiałego opisanie. Jeśli można mówić o jakiegokolwiek standaryzacji w tym obszarze, to raczej w ramach poszczególnych platform, a nie rozwiązań wspólnych, czytelnych dla wszystkich użytkowników. Na platformie APCZ należy tej informacji poszukiwać zwykle w dziale Polityka Open Access, na PCN w dziale Umowy i formularze, a na platformie PRESSto pozostawiono to w gestii redakcji, co spowodowało, że ponad 50% czasopism z tej platformy nie zamieszcza tej informacji wcale, a pozostałe robią to według własnego uznania, co w przypadku zastosowanej procedury badawczej z autopsji kazało autorce pieczołowicie przeglądać każdy fragment witryny internetowej w poszukiwaniu takiej wzmianki. Trudno nazwać to dobrymi praktykami publikacyjnymi.

Podobnie jak indywidualnie dla każdej z platform, kryterium spełnione w niewielkim procencie to informacja na temat pobierania lub niepobierania opłat od autorów. Wnioski w tej materii nie odbiegają znacząco od opisanych wcześniej i można tu rekomendować wydawcom i redakcjom zwrócenie uwagi na konieczność umieszczenia takiego zapisu na witrynie. Należałoby też wypracować być może wspólną formę takiej notatki i miejsce dla niej.

Należy tu zauważyć, że przebadano jedynie 8 na 16 wszystkich wytycznych dobrego publikowania naukowego, a wśród analizowanych witryn dobre praktyki stosowane są jedynie w połowie z nich. W przypadku bardzo ważnych dla czasopism otwartych informacji o licencjach na treść czy modelu biznesowym przyjętym przez czasopismo, wytyczne nie zostały należycie wypełnione.

Analiza przyczyn usuwania czasopism z DOAJ – dodatkowe rozważania o kompletności informacji na witrynach czasopism naukowych

Przeanalizowane powyżej kryteria są uniwersalne dla wszystkich czasopism naukowych. Aby wskazać dobre praktyki dla czasopism funkcjonujących w modelu otwartym, warto przyjrzeć się zestawowi wytycznych kryterium minimum indeksowania w DOAJ. Analizy takiej dokonano już na gruncie polskiej literatury naukowej (Pamuła-Cieślak, 2017, s. 7–8). Aby ten obraz uzupełnić, autorka dokonała analizy dokumentu o czasopismach, które w bazie

DOAJ były rejestrowane, ale następnie zostały z niej usunięte (*A list of journals removed from DOAJ from 1st January 2014*, b.d.). Są to wszystkie czasopisma usunięte z DOAJ od 2014² do 2019 roku. Liczba przeanalizowanych rekordów wyniosła 3322³. Nie są to jedynie czasopisma polskie, ale autorce udało się na liście zidentyfikować usunięte czasopisma polskie, mimo że kryterium wyszukiwawczym nie mogło być w tym przypadku miejsce wydania publikacji. Autorka uznała, że poznanie niewłaściwych praktyk ma znaczenie dla zastosowania dobrych, niezależnie od miejsca wydania czasopisma naukowego usuniętego z DOAJ. W nagłówku dokumentu redakcja DOAJ wymienia powody, dla których czasopismo może być usunięte z bazy serwisu. Może to nastąpić, jeśli:

- czasopismo zrezygnowało z otwartego modelu publikowania treści;
- czasopismo jest nieaktywne wydawniczo (nie opublikowało żadnego numeru w ostatnim roku kalendarzowym);
- czasopismo nie opublikowało wystarczającej liczby artykułów naukowych w bieżącym roku kalendarzowym – minimum publikacyjne wynosi 5 artykułów naukowych w ciągu roku);
- zaprzestano publikacji czasopisma;
- strona internetowa czasopisma nie działa;
- wydawca czasopisma podejrzewany jest o stosowanie nieuczciwych praktyk publikacyjnych;
- czasopismo nie stosuje zasad zapisanych w dokumencie przyjętym przez COPE, DOAJ, OASPA i WAME (*Principles...*, 2018).

Autorka dokonała przeglądu i uporządkowania danych zamieszczonych w dokumencie – rezultaty analizy znajdują się w tabeli 5.

Dokonując analizy danych zebranych w tabeli 5 można dostrzec, że najczęstszym powodem usuwania rekordu czasopisma z indeksu DOAJ jest nieprzestrzeganie dobrych praktyk publikacyjnych. Zestawienie tego wyniku z wcześniejszymi analizami informacji zawartych na stronach internetowych badanych czasopism nie nastraja optymizmem i powinno być impulsem do poprawy istniejącego stanu rzeczy.

W wykazie czasopism odrzuconych procentowo duży udział mają te, które stosują nieuczciwe praktyki wydawnicze. Część takich podejrzeń może wynikać z błędnych, niekompletnych i przestarzałych informacji zamieszczanych na witrynach czasopism. Przy próbie weryfikacji i natknięciu się na sprzeczne dane, redakcja DOAJ karze tytuł usunięciem z bazy, gdyż to na redakcji i wydawcy spoczywa obowiązek zachowania właściwej przejrzystości informacji, które docierają do środowiska naukowego. O tym, jak ważna jest strona internetowa czasopisma otwartego świadczy też fakt, że 7,5% usuniętych z DOAJ czasopism to te, których strona nie działa,

² Wówczas zastosowano w tej bazie nową procedurę aplikacji i reapiacji. Zmiany były na tyle istotne, że od roku 2014 twórcy bazy bardzo pilnują kwestii jakości otwartości i właściwych praktyk publikacyjnych indeksowanych czasopism.

³ Stan na dzień 1 września 2019 r.

Tabela 5. Zestawienie powodów usunięcia czasopism z DOAJ w latach 2014–2019

Powód usunięcia czasopisma z DOAJ	Szczegółowe uwagi	Liczba ogółem	Wartość procentowa
Czasopismo zrezygnowało z otwartego modelu publikowania treści	–	109	3,3%
Czasopismo jest nieaktywne wydawniczo	281 czasopism zostało wskazanych jako nieaktywne, a jedno opublikowało wyłącznie recenzje książek	282	8,5%
Czasopismo nie opublikowało wystarczającej liczby artykułów naukowych w bieżącym roku kalendarzowym	–	43	1,3%
Zaprzestano publikacji czasopisma	Wyróżniono tu następujące powody: zaprzestano publikacji (357); czasopismo przeszło offline (1); strona zamknięta przez wydawcę (1), istnieje tylko wersja drukowana (1)	360	10,8%
Strona internetowa czasopisma nie działa	Wyróżniono tu następujące powody: zainfekowana witryna (5); strona w budowie, niestabilna (2); strona nie istnieje (243)	250	7,5%
Wydawca czasopisma podejrzewany jest o stosowanie nieuczciwych praktyk publikacyjnych	Jedno z czasopism używało fałszywego wskaźnika Impact Factor	726	21,8%
Czasopismo nie stosuje zasad zapisanych w dokumencie przyjętym przez COPE, DOAJ, OASPA i WAME	Wyróżniono tu następujące powody: wydawca nie złożył replikacji na czas (1); ogólnie nie przestrzega dobrych praktyk (1418); stosuje zasadę odroczonego dostępu do artykułów (1); nie udostępnia informacji kontaktowych (1); niepoprawny i niezarejestrowany ISSN (9); brak informacji o licencjonowaniu i prawach autorskich (41); brak informacji o otwartym statusie publikowania czasopisma (13); brak kontaktu z wydawcą i redakcją (6); brak informacji o składzie i siedzibie redakcji (3); brak licencji na treści i informacji o otwartym statusie czasopisma (44); nie jest czasopismem naukowym (1); nie uznaje definicji otwartego dostępu przyjętego przez BOAI (1); numer ISSN przekazany innej redakcji (1); wymaga rejestracji użytkownika i logowania przy próbie dostępu do tekstów (7); brak licencji na treści i nieadekwatny sposób recenzowania tekstów (4)	1547	46,7%
Inne	Usunięto na prośbę wydawcy (1); nie podano powodu (1)	2	0,1%

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *A list of journals removed from DOAJ from 1st January 2014* (b.d.). Pobrane 1 września 2019 z: <https://tinyurl.com/y6xz8qbx>

байдз не дзяла ўласцівіе. Варто зате дбаць о стабільнасць прыводзенай вітрыны, а такжэ інфармаванне гremіоў, в якіх часопісма істнеісвана, о jej ewentualnych przenosinach do nowej domeny czy na platformę wydawniczą.

Podsumowanie

Dokonując przeglądu witryn internetowych czasopism istniejących na uniwersyteckich platformach wydawniczych w Polsce autorka zakładała, że ramy platformy wydawniczej tworzą profesjonalne miejsce do zamieszczania informacji wymaganych od czasopism naukowych w warunkach nowoczesnej komunikacji naukowej. Nie wystarczy bowiem publikować wartościowe treści, należy je jeszcze odpowiednio prezentować, by nie powstały wątpliwości co do stosowania właściwych praktyk publikacyjnych. Założenia te potwierdziły się jedynie połowicznie. Pogłębione

badania mogłyby dać odpowiedź, czy czasopisma otwarte istniejące poza ekosystemami platform wydawniczych radzą sobie lepiej czy gorzej na tym polu. Zestawienie wniosków z badań własnych z podsumowaniem dotyczącym uchybień informacyjnych, które są przyczyną usuwania czasopism z bazy DOAJ, powinno skłonić ich redakcje do zmian, uzupełnień lub nowego spojrzenia na witryny wydawanych czasopism. Jest to niezbędne w przypadku wszystkich periodyków chcących odnaleźć się w nowej rzeczywistości, jaką stworzyła ustawa o szkolnictwie wyższym. Można przypuszczać, że gremia recenzentów czasopism na potrzeby MNIŚW podczas tworzenia wykazu czasopism punktowanych także sprawdzają i oceniają przejrzystość procesu publikacyjnego periodyków naukowych, a informacje na ten temat czerpią ze stron internetowych poszczególnych tytułów. Warto dodać, że DOAJ również sprawdza przestrzeganie wysokich standardów publikacyjnych, edytorskich, dokładając

do nich kryteria otwartości. Jest to ważne dla tych redakcji i wydawców, którzy funkcjonując w modelu otwartym, chcą dbać o stałą najwyższą jakość publikacyjną. Autorka starała się wskazać te obszary wityryn, na których kompletność informacyjną warto zwrócić szczególną uwagę w przypadku aplikacji do baz, a także w przypadku wniosków konkursowych czy grantowych, niezależnie od tego, czy czasopismo zdecydowało się na publikowanie w modelu otwartym, czy też nie. Druga część tekstu może być zaś wskazówką przede wszystkim dla redakcji czasopism otwartych, które z informacji związanych z tym modelem publikowania są szczególnie istotne dla międzynarodowych gremiów promujących otwartość w nauce.

Bibliografia

A list of journals removed from DOAJ from 1st January 2014 (b.d.). Pobrane 2 września 2019 z <https://tinyurl.com/y6xz8qbx>

Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce. (b.d.). Pobrane 2 września 2019 z https://www.gov.pl/documents/1068557/1069061/20180413_Kierunki_rozwoju_OD_wersja_ostateczna.pdf/fc65e84c-8de0-3163-d1a4-e13a49fe1071

Komunikat Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 31 lipca 2019 r. w sprawie wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych wraz z przypisaną liczbą punktów. (2019). Pobrane z http://www.bip.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2019_07/45cd-1d7ab5f3b7d9d1b9268821d6ba17.pdf

Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (2019). *Koniec z punktozą. Nowy wykaz czasopism już jest!* Pobrane z <https://www.gov.pl/web/nauka/koniec-z-punktoza-nowy-wykaz-czasopism-juz-jest>

Pamuła-Cieślak, N. (2017). Polskie czasopisma otwarte w Directory of Open Access Journals – aplikowanie, indeksowanie i dobre praktyki. W: I. Sójkowska i L. Derfert-Wolf (red.) *Bibliograficzne bazy danych: perspektywy i problemy rozwoju: III Konferencja Naukowa Konsorcjum BazTech: Kraków 26–27 czerwca 2017 r.* (s. 1–11). Nałęczów: Stowarzyszenie EBIB. Pobrane z http://open.ebib.pl/ojs/index.php/Mat_konf/article/view/605/741

Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing. (2018). Pobrane z <https://doaj.org/bestpractice>

Science Europe. (b.d.) *What is Plan S?* Pobrane 2 września 2019 z <https://www.scienceurope.org/our-priorities/open-access>

Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018 poz. 1668).

Open model of scholarly publishing – an overview of good practices

The article contains the results of research into scholarly journals whose websites are located on the three largest Polish university publishing platforms. These include the following: Academic Platform of Journals, Platform of Scholarly Journals and PRESSto – Platform of Open Scholarly Journals. All the websites for the scholarly journals published on these platforms were analyzed in terms of whether they comply with 8 out of 16 good scholarly publishing practices, as recommended by international scholarly bodies (COPE, DOAJ, OASPA and WAME). The conclusions of the study were presented: the surveyed journals scored well in terms of compliance with the examined criteria only in the case of four of them. These results were compared with a summary of factors that influenced the removal of the journals from the DOAJ database in 2014–2019. On this basis, recommendations were made regarding the proper content and functioning of the websites of open scientific journals.

Keywords: scientific journal, good practices, scientific communication, scholarly publishing, publishing platforms

Natalia Pamuła-Cieślak jest doktorą nauk humanistycznych, adiunktą w Instytucie Badań Informacji i Komunikacji UMK w Toruniu. Jest także redaktorką polskiego zespołu recenzentckiego Directory of Open Access Journals. Naukowo pasjonuje się wysokojakościowym wyszukiwaniem w internecie, internetem ukrytym (ang. *deep web*), otwartością nauki i edukacją informacyjną*. ORCID: 0000-0002-0686-726

* Forma gramatyczna została zachowana na życzenie Autorki.

POLECAMY

Directory of Open Access Journals

Baza DOAJ została utworzona w 2003 roku w Szwecji przez grupę naukowców z Uniwersytetu w Lund. Służy indeksowaniu czasopism i zapewnieniu dostępu do ich zawartości, jeżeli publikują recenzowane artykuły naukowe na zasadach Open Access. Ze statystyk opublikowanych w styczniu 2020 roku na stronie głównej DOAJ wynika, że zarejestrowano w niej 14 261 czasopism ze 131 krajów. Zaindeksowano łącznie 4 610 565 artykułów. Więcej informacji na ten temat na stronie: <https://doaj.org>